न्यायिक समितिको
बार्षिक प्रतिवेदन २०७६–२०७७

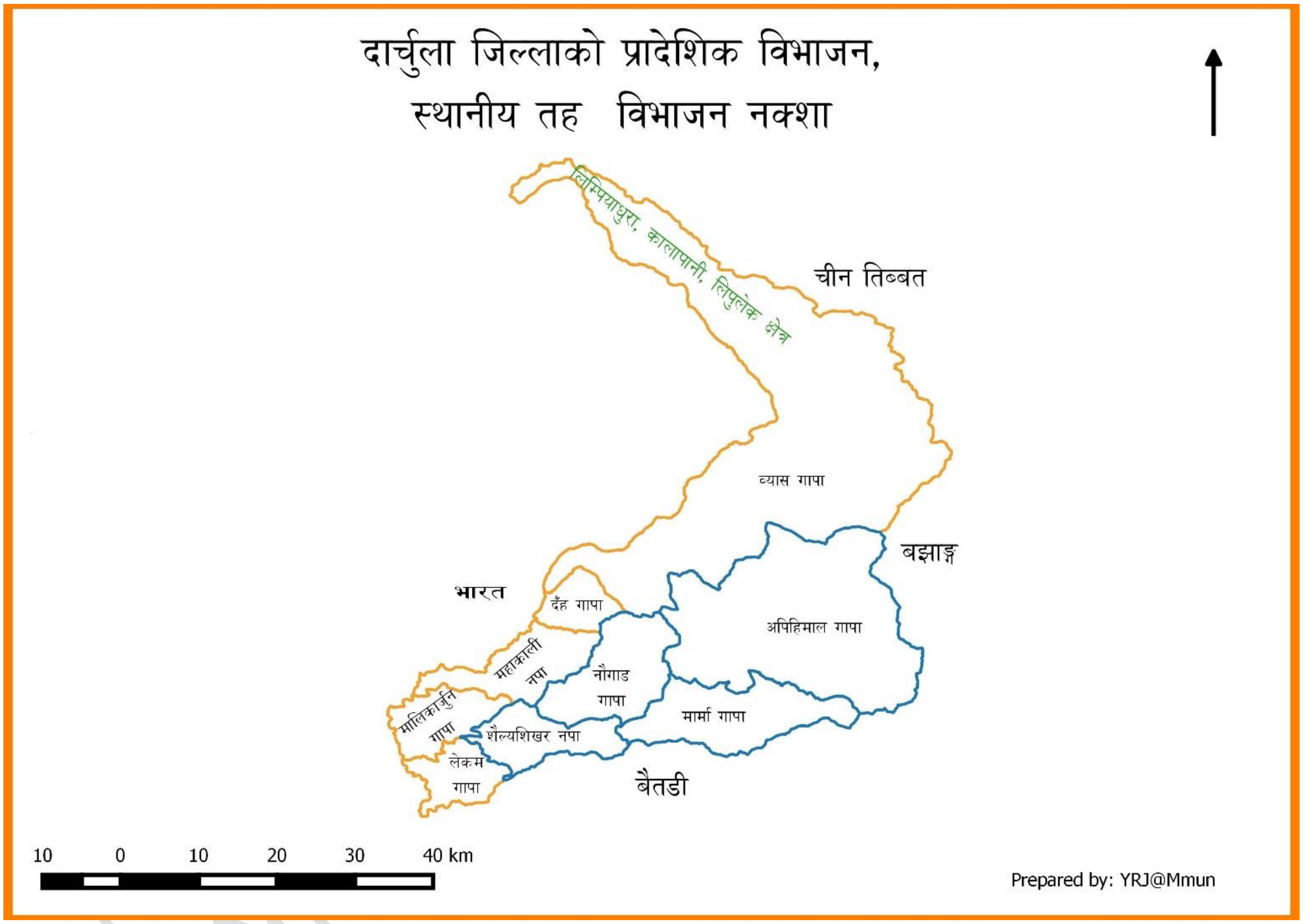

२०७६ श्रावण देखि २०७७ असार मसान्त

महाकाली नगरपालिका
खलंगा, दार्चुला
सुदूरपश्चिम प्रदेश

बिषय सूचि

सारसंक्षेप १

परिच्छेद-१ प्रारम्भ तथा परिचय ३

१.१ पृष्ठभूमि ३

१.२ महाकाली नगरपालिकाको परिचय ५

परिच्छेद-२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि र न्यायिक अधिकार ७

२.१ प्रतिवेदनको उद्देश्य ७

२.२ प्रतिवेदन तयारी विधि ७

२.३ नेपालमा स्थानीय शासनको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि र न्यायिक अधिकार ८

२.३.१ स्थानीय शासनको विकासक्रम र न्यायिक अधिकार ८

२.३.२ संवैधानिक विकासक्रम र न्यायिक अधिकार ९

२.३.३ कानूनी विकासक्रम र न्यायिक अधिकार ११

२.४ स्थानीयतहको वर्तमान स्वरूप र न्यायिक अधिकार ११

२.५ न्यायिक समितिको अधिकारक्षेत्र १२

२.६ क्षेत्राधिकार तथा क्षेत्राधिकार प्रयोग र न्याय तथा कार्यसम्पादन प्रक्रिया १३

अर्धवार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९

२.६.१ क्षेत्राधिकार.. १३

२.६.२ अधिकार क्षेत्रको प्रयोग..१४

२.६.३ न्याय सम्पादन प्रक्रिया १६

परिच्छेद—३ बार्षिक प्रगति विवरण..१८

३.१ न्यायिक समिति सम्बन्धी व्यवस्था १८

३.२ सम्पादित क्रियाललापहरु..१८

३.३ न्यायिक समितिको बैठक व्यवस्थापन..१९

३.४ नगरपालिकाका कानूनहरुको विवरण.. २१

३.५ अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था : २३

३.६ मुख्य उपलब्धी.. २३

३.७ स्थानीयतहमा न्यायिक समिति : अवसर.. २४

३.८ स्थानीयतहमा न्यायिक समिति : चुनौती.. २५

३.९ सूझाव २५

३.१० न्यायिक समिति र अपेक्षा.. २६

अर्ध वार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९

सारसंक्षेप

नेपालको संविधानको धारा २१७ ले गाउँपालिका तथा नगरपालिका स्तरमा विवाद निरुपण गर्न न्यायिक समिति रहने व्यावस्था गरेको छ ।स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ८ दफा ४६ देखि ५३ सम्म स्थानीय तहमा न्यायिक समितिको क्षेत्रधिकार तोकिएको छ र न्याय सम्पादन प्रक्रिया सम्वन्धि व्यवस्था स्थानीय न्यायिक प्रयोजनका लागी संवैधानिक ईतिहासमा पहिलो पटक भएको हो । संविधानमा उल्लेखित व्यवस्थालाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने दायित्व स्थानीय तहमा रहेको छ । देश भरीका ७५३ वटा न्यायिक समितिबाट न्याय सम्पादन गर्ने यस प्रणालीबाट जनताको न्यायमा पहुँच सरल र सहज बनाउन मदत पुग्ने विश्वास लिएकोछ साथै विवाद समाधानका वैकल्पिक उपायहरु अवल्वन गर्दा न्यायिक प्रक्रिया जित जितको अवस्था सुनिश्चत हुने र न्याय प्रतको सन्तुष्टि तथा विश्वास बढ्नुका साथै विवाद निरुपणलाई कम खर्चिलो, कम झनझटिलो तथा मेलमेलापमुलक प्रक्रियाबाट समाधान गर्न गराउन योगदान पुग्ने अपेक्षा गरीएकोछ ।

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ८ को दफा ४६ देखि ५३ सम्म स्थानिय तहहरुलाई न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार तोकिएको र न्याय सम्पादन प्रक्रियालाई थप व्यवस्थित गर्न महाकाली नगरपालिकाले न्यायिक समिति (कार्यविधि सम्वन्धि) ऐन २०७५ समेत जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याएकोछ ।निर्दिष्ट कानुनको अधिनमा रहि न्याय सम्पादन कार्यलाई पारदर्शी बनाउन, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ५३(१) बमोजिम महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समिति, समितिको सचिवालय तथा कानुन ईकाईबाट सम्पादन गरिएको कार्यहरुको अभिलेखिकृत गर्ने, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ५३ (१) बमोजिम महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समिति, सचिवालय तथा कानुन ईकाईबाट सम्पादन गरीएका कार्यहरुको वार्षिक विवरण नगर प्रमख मार्फत नगर सभामा पेश गर्ने, न्यायिक समितिवाट सम्पादन भएका कार्यहरु पेशगर्ने उदेश्यले यो प्रतिवेदन तयार गरीएकोछ ।न्यायिक समिति अन्तरगत कार्य सम्पादन गर्दा दैनिक प्रशासनिक तथा नियमित कार्यहरु सफलता पर्वक सम्पादन गरीनु, दैनिक प्रशासनिक तथा नियमित कार्यहरु सफलता पुर्वक सम्पादन गरिनु न्यायिक समितिका ९ वटा बैठक संतालन भई न्यायिक समिति समक्ष पेश भएका विभिन्न ९ वटा उजुरी र गत आ.ब.बाट सरी आएका ४ वटा उजुरीहरु सम्वन्धि छलफल गरी आवश्य कार्वाहि गरीएकोछ । उक्त उजुरी मध्ये ४ वटा फछ्यौटको प्रक्रियामा रहेका छन् । आ.ब. २०७६/०७७ मा न्यायिक समिति समक्ष पेश भएका उजुरी कुल संख्या ९ र गत आ.ब. बाट सरी आएका ४ वटा गरी जम्मा उजुरी संख्या १३ वटा उजुरी सम्वन्धमा नियमानुसार कार्वाही गर्ने प्रक्रिया व्यवस्थित गरिएको छ, नगरपालिकाको कार्य सम्पादन नियमावली २०७४ को दफा ४

उफादफा ६ बमोजिम गठन भएको विधायन समितिबाट सम्पादन गरिएको कार्यहरु अन्तरगत विभिन्न ६ वटा विधेयक तथा कार्यविधिहरुको मस्यौदा तयार गरि विधेयक समितिबाट सम्पादन गरिएका कार्यहरु अन्तरगत विभिन्न ६ वटा विधेयक तथा कार्यविधिहरुको मस्यौदा तयार गरी विधेयक समिति मार्फत प्रक्रिया अनुसार कानुनको रुपमा प्रमाणिकण गराई कार्यान्वयन गरिएकोछ ।

सरकार सञ्चालनमा महत्वपूर्ण अङ्गहरूमध्ये न्यायपालिका एक महत्वपूर्ण अङ्ग रहेको छ, व्यवस्थापिकाले तयार गरेको कानून कार्यपालिकाले कार्यान्वयन गर्छ । यस क्रममा कानुनमा देखिएका अस्पष्टतालाई व्याख्या गर्ने र विवाद निरूपण गर्ने काम न्यायपालिकाले गर्छ । लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको स्थापनापछि स्थानीय तहदेखि नै सुदृढ एवम् सबल बनाउनको लागि स्थानीय नेतृत्व, स्थानीय कानून र स्थानीय सरकारको व्यवस्थापनका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय तहमा न्यायिक समितिको व्यवस्था गरेको छ । उल्लेखित विवादका विषय बाहेकका विषयहरू पनि न्यायिक समितिले मेलमिलापका माध्यमबाट टुङ्गो लगाउनु पर्छ । न्यायिक समितिमा निवेदन वा फिराद पेश भएपछि विपक्षीका नाउँमा म्याद पठाउने, प्रतिउत्तर बुझ्ने, प्रमाणको परीक्षण, साक्षी परीक्षण गर्ने, मेलमिलापका लागि दुवै पक्षलाई उत्प्रेरित गर्ने लगायत सबै प्रक्रिया टुङ्ग्याएर मात्र समितिले निर्णय गर्नु पर्ने व्यवस्था अवसरको रुपमा रहेकोछ ।

स्थानीय स्तरमा अदालती अभ्यासको सुरुवात निकै नै सकारात्मक र प्रभावकारी कदम भए पनि न्याय सम्पादन गर्दा देहाय चुनौतिहरू हेकाछन्।

- न्याय सम्पादनका क्रममा कानुनी ज्ञानको अभाव हुनु तथा प्राविधिक ज्ञानको कमी रहनु,
- यथेष्ट प्रमाणको मूल्याङ्कन नगरी फैसला हुनसक्ने,
- चुनावबाट आएका जनप्रतिनिधि इजलासमा हुने भएकाले राजनीतिक पूर्वाग्रहीपन हुन सक्ने
- कुनै पनि मुद्दामा सीधै जिल्ला अदालतमा जान सकिने भएकाले राजनीतिक रूपले फरक विचारका व्यक्तिहरू सीधै जिल्ला अदालतमा मात्र जान सक्ने

  न्यायिक समितिबाट न्याय सम्पादन प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन संघिय सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय सरकारबाट न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमता अभिवृद्धिको लागी समय समयमा कानुन सम्वन्धि तालीमहरु संचालन गरीनु पर्ने, न्यायिक समितिको सचिवालय तथा कानुनी ईकाइमा कार्यरत कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्न न्याय तथा कानुन सम्वन्धी सेवाकालीन तालीम संचालन गराई क्षमता अभिवृद्धि गर्न आवस्यक व्यवस्था मिलाईनु पर्ने, न्यायिक समिति मार्फत भए गरेका काम कार्वाहिहरुका नियमित अनुगमन गरी पृष्टपोषण गर्नु पर्ने सुझाव तथा खपेक्षा समेत प्रतिवेदनमा उल्लेख गरीएकोछ ।

परिच्छेद-१ प्रारम्भ तथा परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले गाउँपालिका तथा नगरपालिका स्तरमा विवाद निरुपण गर्न न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेकोछ ।स्थानीय न्यायिक प्रयोजनका लागि यो व्यवस्था नेपालको संवैधानिक इतिहासमा पहिलो पटक भएको हो । संविधानको उल्लेखित व्यवस्थाको प्रभावकारीकार्यान्वयन गर्ने दायित्व स्थानीय तहमा रहेकोछ ।

नेपालको संविधानको भाग ५ धारा ५६(१) मा "संघिय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मुल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुनेछ"भन्ने उल्लेख छ ।संविधानको धारा ५६(२) मा नेपालको "राज्य शक्तिको प्रयोग संघ,प्रदेश र स्थानीय तह यस संविधान र कानुन बमोजिम गर्नेछन्" भनि स्पष्ट पारिदिएको छ ।नेपालको संविधानको धारा २१७ को उपधारा (१) मा कानुन बमोजिम आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विवाद निरुपण गर्न गाउँपालीकाले गाउँपालिका उपाध्यक्ष र नगरपालिकाले नगरपालिकाको उप प्रमुखको संयोजकत्वमा तीन सदस्यीय एक न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेकोछ । संविधानको धारा २१७ को उपधारा (२) न्यायिक समितिमा गाँउसभा वा नगरसभाबाट आफु मध्येबाट निर्वाचित गरेको दुई जना सदस्यहरु रहने गरी न्यायिक समिति गठन विधि स्पष्ट गरेकोछ ।

नेपालको संविधानको धारा २१७ ले गाउँपालीका तथा नगरपालिका स्तरमा विवाद निरुपण गर्न न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेकोछ । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ८ को दफा ४६ देखि ५३ सम्म स्थानीय तहहरुको न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार तोकिएको र न्याय सम्पादन प्रक्रिया सम्वन्धि व्यवस्था स्थानीय न्यायिक प्रयोजनका लागि संवैधानिक ईतिहासमा पहिलो पटक भएको हो ।

संविधानमा उल्लेखित व्यवस्थाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने दायित्व स्थानिय तह रहेको छ । देश भरीका ७५३ वटा न्यायिक समितिवाट न्याय सम्पादन गर्ने यस प्रणालीबाट न्यायमा जनताको पहुँच सरल र सहज बनाउन मदत पुग्ने बिश्वास लिइएकोछ साथै विवादको वैकल्पिक उपायहरु अबलम्वन गर्दा न्यायिक प्रक्रियामा जीत जीतको अवस्था सुनिश्चित हुने र न्यायप्रतिको सन्तुष्टी तथा विश्वास बढ्नुका साथै विवाद निरुपणलाई कम खर्चिलो, कम झन्झटिलो तथा मेलमिलापमुलम प्रक्रियाबाट समाधान गर्न गराउन योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएकोछ ।

स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ८ को दफा ४६ देखि ५३ सम्म स्थानीय तहहरुमा न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार तोकिएको र न्याय सम्पादन प्रक्रियालाई थप व्यवस्थित गर्न महाकाली नगरपालिकाले न्यायिक समिति(कार्यविधि सम्वन्धि) ऐन, २०७५ समेत जारी गरी कार्यान्वयनमा रहेकोछ ।

निर्दिष्ट कानुनको अधिनमा रही न्याय सम्पादन कार्यलाई पारदर्शी वनाउन, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ५३(१) बमोजिम महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समिति, समितिको सचिवालय तथा कानुन ईकाईबाट सम्पादन गरिएको कार्यहरुको अभिलेखिकृत गर्ने,स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ५२(२)बमोजिम महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समिति, समितिको सचिवालय तथा कानुन समितिबाट सम्पादन गरीएको कार्यहरुको बार्षिक विवरण नगरप्रमुख मार्फत नगरसभामा पेश गर्ने, न्यायिक समितिबाट सम्पादन भएका कार्यहरुको अभिलेखिकृत प्रतिवेदन नगर कार्यपालिका तथा सम्वन्धित निकायमा पेश गर्ने उदेश्यले यो प्रतिवेदन तयार गरिएकोछ ।

अर्ध बार्षिक प्रतिवेदन २०८१/८२

१.२ महाकाली नगरपालिकाको परिचय

नेपाल राज्यको पुनः संरचना संगै नेपाल राज्यको सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गत दार्चुला जिल्लाको सदरमुकाम खलंगा वरपरका क्षेत्रहरु खलंगा,छापरी, काँटै धाप र दत्तु (साबिक अपी नगरपालिकाका वडा नं. ४ देखि १७ र साबिक दत्तु गा.वि.सलाई समेटेर मिति २०७३ फागुन २७ मा ९ वटा वडा विभाजन गरी स्थापना भएको महाकाली नगरपालिका हिन्दुहरुको मुख्य एवम् पवित्र धार्मीक तिर्थ स्थल कैलाश मानसरोवरको प्रवेश द्वारको रुपमा भारत उत्तराखण्ड राज्यको पिथोरागढ जिल्ला संग सिमाना जोडिइ महाकाली नदीको किनारमा अवस्थित नगरपालिका विश्वमानचित्रमा २९ डिग्री ४५ मिनेट देखी २९ डिग्री

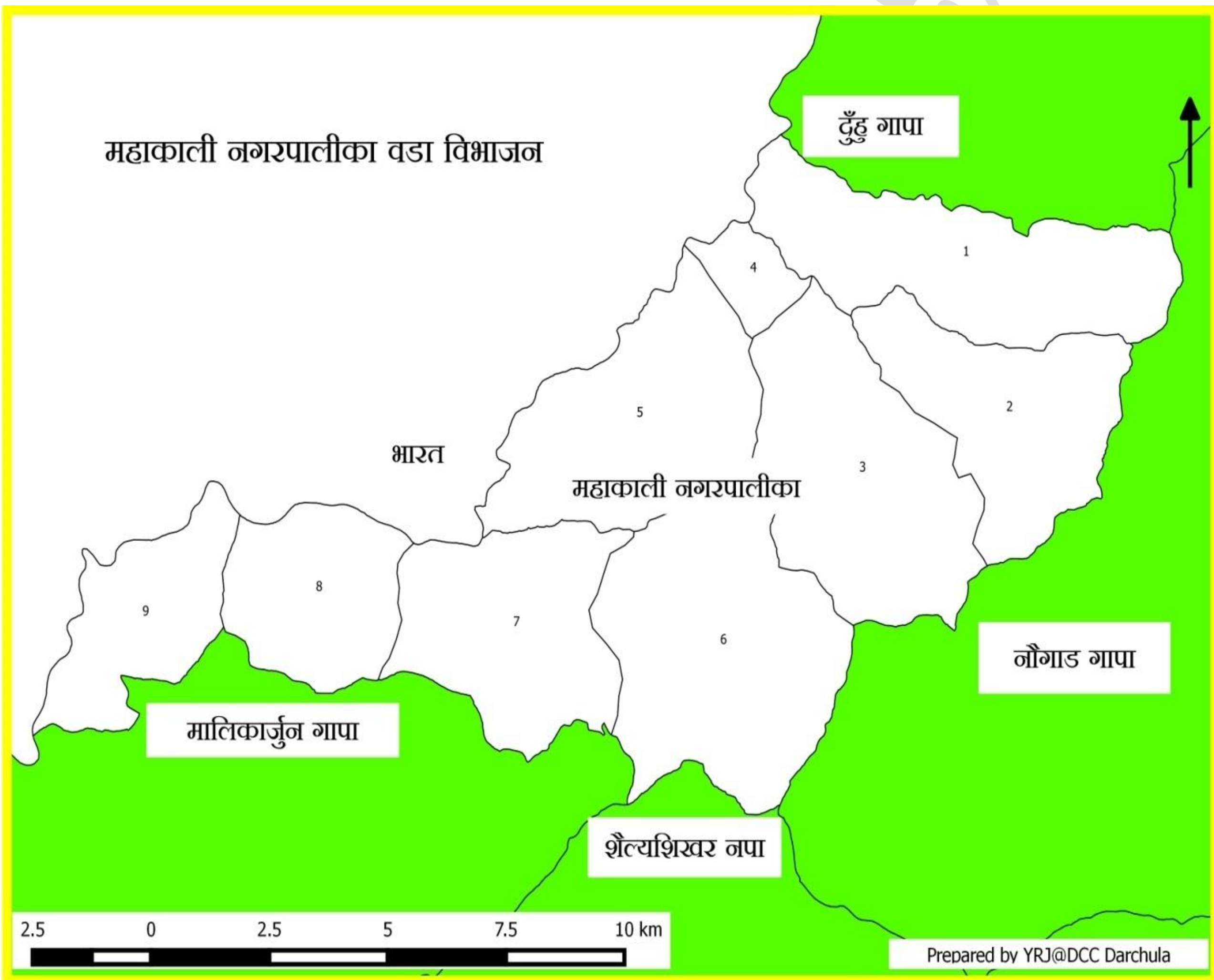

४५ मिनेट उत्तरी अक्षाश र ८० डिग्री २४ मिनेट देखी ८० डिग्री ३९ मिनेटपुर्वी देशान्तर सम्म फैलिएको यस नगरपालिकाको पूर्वमा नौगाड गाउँपालिका, पश्चिममा भारत, उत्तरमा दुहूँ गाउँपालिका र दक्षिणमा शैल्य शिखर नगरपालिका र मालिकार्जुन गाउँपालिका संग सिमाना जोडिएको छ । महाकाली नगरपालिकाले कुल

क्षेत्रफल १३५.११ वर्ग कि.मी र २१२३१ रहेको महाकाली नगरपालिका उच्च हिउँ पर्ने हिमाली क्षेत्र देखि नदी किनारामा रहेका फाँटहरुलाई समेटेर बनेको छ ।

धार्मिक एवं साँस्कृतिक शक्तिपिठहरु मौलिक साँस्कृति, प्राकृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण रहेकोले महाकाली नगरपालिका पर्यटनको प्रचुर सम्भावना बोकेको छ । प्रकृतिको अनुपम नमुनाको रुपमा जैविक विधितता तथा प्राकृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण र विविध जातजाती, भाषाभाषी धर्मावलम्बिहरुको साझा बसोबास रहेको र दार्चुला जिल्लाको सदरमुकामको रुपमा अवस्थित छ।

मिति २०७३ फागुन २७ मा ९ वटा वडामा विभाजित नगरपालिकाको वडा अनुसारको संरचना देहाय बमोजिम रहेकोछ । संलग्न विवरणमा घरधुरी र जनसंख्या २०६८ को जनगणनाको अधारमा उल्लेख गरिएकोछ ।

वडा नं	समावेशभएका साविकगाविस/न पा	साविकवडानं.	घरधुरी	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	सदरमुकाम	वडाकेन्द्र	कैफियत
१	अपी	४५र६	५२९	२८२२	१३५.११	साविककोअपी नगरपालिकाको कार्यालय	छापरी	
२	अपी	७र८	३८१	२०४८			सेला	
३	अपी	९र१०	४०४	२१८०			बांज	
४	अपी	११	११७२	४२८२			बाङ्गाबगर	
५	अपी	१२र१३	६८६	२८०७			गल्फै	
६	अपी	१४	२५८	१५३९			निसील	
७	अपी	१५	२५४	१३५४			धाप	
८	अपी	१६ र १७	३८४	२०१३			असीगाडा	
९	दत्तु	१ देखि ९	४५८	२१८६			दत्तु	
जम्मा			४५२६	२१२३१				

घरधुरी र जनसंख्या २०६८ को जनगणनाको अधारमा उल्लेख गरिएकोछ ।

अर्ध वार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९

परिच्छेद-२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि र न्यायिक अधिकार

२.१ प्रतिवेदनको उद्देश्य

न्यायिक समितिको प्रतिवेदन तयार गर्न देहाय बमोजिम उद्देश्य रहेका छन् ।

- स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ५३ (१) बमोजिम महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समितिको सचिवालय तथा कानुन ईकाईबाट सम्पादन गरीएको कार्यहरुको अभिलेखिकृत गर्ने ।
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा ५३(२) बमोजिम महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समिति, समितिको सचिवालय तथा कानुन ईकाईवाट सम्पादन गरीएको कार्यहरुको बार्षिक विवरण नगर प्रमुख मार्फत नगरसभामा पेश गर्ने ।
- न्यायिक समितिबाट सम्पादन गरीएका कार्यहरुको अभिलेखिकृत प्रतिवेदन नगर कार्यपालीकामा पेश गर्ने ।

२.२ प्रतिवेदन तयारी विधि

- न्यायिक समितिबाट सम्पादन गरिएका कार्यहरुको प्रतिवेदन तयार गर्न नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४, महाकाली नगरपालिका न्यायिक समिति (कार्यविधि सम्वन्धी) ऐन, २०७५, न्यायिक समितिको बैठक पुस्तिकाहरुको विशेष अध्ययन तथा विश्लेषण गरी तयार गरिएकोछ ।
- उक्त प्रतिवेदन तयार गर्दा महाकली नगरपालिका को कार्य सम्पादन प्रक्रियम तथा महाकली नगरपालिकाको कार्य सम्पादन चुस्त दुरुस्त बनाउन स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेका कानुनहरुको अध्ययन बिश्लेषण तयार गरिएकोछ साथै प्रतिवेदन तयारको क्रममा देहायबमोजिम अन्य दस्तवेजहरुको समेत अध्ययन बिश्लेषण गरीएकोछ।
    - मेलमिलाप ऐन, २०६८ र मेलमिलाप नियमावली,२०७०
    - प्रमाण ऐन, २०३१
    - मुलुकी देवानी(संहिता) ऐन, २०७४,
    - मुलुकी देवानी कार्यविधि(संहिता) ऐन, २०७४
    - मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन,२०७४

- मुलुकी अपराध (संहिता)ऐन, २०७४
- मुलुकि फौजदारी कार्यविधि (२०७४)
- फौजदारी कसुर(सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन कार्यविधि)
- न्यायिक समितिकार्य सम्पादन श्रोत पुस्तक २०७४,
- अन्य ऐन कानुनहरु

२.३ नेपालमा स्थानीय शासनको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि र न्यायिक अधिकार

नेपालमा स्थानीय शासनको ऐतिहासिक पृष्टभुमि र न्यायिक अधिकार सम्वन्धि देहाय बमोजिमको व्यवस्था रहेको पाईन्छ ।

२.३.१स्थानीय शासनको विकासक्रम र न्यायिक अधिकार

क) गोपाल बशंः नेपालमा आज भन्दा करीव ३००० वर्ष पहिलो गोपाल वंश ५२५ वर्ष शासन गरे भन्ने ऐतिहासिक कथन रहेकोछ । यसवेला स्थानीय तहमा जेठावाठाले गाँउ टोलमा स्थिति बसाल्ने, पारिवारिक विवाद मिलाउने र गाउँ टोलमा नेतृत्वदायि भुमिका निर्वाह गर्दथे भन्ने ईतिहास कारको भनाई पाईन्छ ।

ख) महिषपाल बशं : गोपाल बशं पछि महिषपाल वशंले करीव १०० वर्ष शासन गरे भन्ने ईतिहासविद्को कथन छ । त्यस वेलाको शासन व्यवस्थाबारे स्पष्टता नपाइएकोले गाउँघरमा सम्पति सम्वन्धी तथा पारिवारिक विवाद वा केही आपसी झगडा मिलाउन स्थानीय ज्येष्टहरुको भुमिका रहन्थ्यो भन्ने ऐतिहासिक श्रूति पाइन्छ।

ग) किराँत काल : गोपाल बशं पछि किराँतकालमा केन्द्रिय शासन र स्थानीय शासनको अवधारणा विकास भएको पाईन्छ ।स्थानीय तहलाई थुम र पनचाली दुई तहमा विभाजन गरी पाञ्चालीलाई स्थानीय कर संकलन,कुलो ,पानी,झै झगडा मिलाउने जिम्मेवारी दिएको पाईएको छ ।

घ)लिच्छवी कालः लिच्छवीकालमा आएर बस्तीहरुलाई विषय, ग्राम, द्रङ, पुर प्रदेह र देश नामका ईकाइहरु विभाजन गरीयो ।यस वेला स्थानीय न्याय सम्पादन गर्ने पांच जना स्थानीय भलादमीहरुको सभा हुन्थ्यो जसलाई पान्चाली भनिन्थ्यो । पान्चालीको मुख्य काम आफ्नो ईलाका भित्रको झगडा छिनोफानो गर्नु र जनताको हितका लागि कुलो पानीको व्यवस्था गर्नु, पार्टि पौवा बनाउनु र संरक्षण गर्नु थियो । पान्चालीले छिन्न नसकेको मुद्दा मात्र मात्र अन्तिम निर्णयका लागि माथिल्लो तहमा जाने व्यवस्था भएको पाईन्छ ।

ङ) मल्लकाल : मल्लकालमा स्थानीय तहलाई ग्राम टोलमा विभाजन गरिएको पाईन्छ । ग्राम प्रशासन हेर्ने जिम्मा पांच जनाको समुह भएको पन्च कतहरीको प्रमुखलाई पञ्च थकाली भनिन्थ्यो । यस न्यायपालीका र कार्यपालीका सम्वन्धि दुवै काम हेर्ने गर्दथ्यो ।मल्लकालमा स्थानीय प्रशासनको कार्य कर संकलन,बाटो,कुलो, कुवा,धारा,पाटी , पौवा, मन्दिर निर्माण र स्थानीय झ झगडा मेलमेलाप गराउनु थियो।

च) शाहकाल : शाहकालमा पनि मल्लकालको पन्चकचहरीले निरन्तरता पाएको देखिन्छ । शाहकालमा स्थानीय प्रशासन चलाउने द्धारे, उमराव, चौधरी, नायके, फौजदार नियुक्त हुन्थे जसको मुख्य काम स्थानीय स्तरमा कर संकलन, बाटो,कुलो,कुवा,धारा, पाटी, मन्दिर गुम्वा निर्माण र स्थानीय झै झगडा मेलमेलाप गराउनु थियो ।

छ) राणाकाल : राणाकालमा शासनको केन्द्रिकरणले प्राचिन कालको पान्चाली लोप भयो । तर पनि देशको प्रशासन केन्द्रवाट मात्र संञ्चालन गर्न सम्भव नभएकाले स्थानिय स्तरमा प्रशासन संचालन गर्न पहाड बन्दोवस्त गोश्वारा,मधेश बन्दोवस्त गोश्वारा, पाठशाला बन्दोवस्त अड्डा ,माल अड्डा , ठाना जस्ता विकेन्द्रिकृत ईकाईहरु गठन गरिए । स्थानीय प्रशासनमा द्धारे, उमराव, चौधरी, नाईक, मुखिया, अमाली, थरी, जेठावुढा,प्रधान,फौजदार जस्ता पदहरु राखिएसारमा नेपालमा राज्य व्यवस्थाको प्रारम्भ सँगै स्थानीय शासन व्यवस्थित हुदै आएको र स्थानीय मामिला सम्वन्धमा जिम्मेवार हुदै आएको पाइन्छ ।

२.३.२ संवैधानिक विकासक्रम र न्यायिक अधिकार

नेपालको मूल कानूनको रुपमा रहेको लिखित संविधानको विकासक्रम निम्नानुसार हुँदै आएको पाईन्छ ।

१. **नेपाल सरकार बैधानिक कानून, २००४** : स्थानीयस्तरमा न्याय सम्पादनको संस्थागत व्यवस्था नेपाल सरकार बैधानिक कानून, २००४ को धारा ४८ मा उल्लेख भएको पाइन्छ जसमा “ईन्साफ शीघ्र र सुलभ हिसाबसँग दिइने प्रवन्ध हुनेछ। शुरुका देवानी र फौज्दारी मुद्दाहरू ऐन र नियमले तोकिने वन्देज र रेखदेखमा रही ग्राम पञ्चायतहरूले गर्नेछन्” भन्नेउल्लेख भएको पाइन्छ।

२. नेपालको अन्तरिम शासन विधान, २००७ को धारा ६ मा ग्राम पञ्चायतको व्यवस्था गरी ग्राम पञ्चायतलाई स्थानीय शासन संस्थाको रुपमा मान्यता दिई आवश्यक अधिकार दिने व्यवस्था गरेको पाईन्छ।

३. नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०१५ मा स्थानीय शासन सम्बन्धी कुनै पनि संस्थागतव्यवस्था भएको पाईदैन।

४. नेपालको संविधान, २०१९ को भाग ८, धारा ३० र ३१ मा गाउँ पञ्चायत र नगरपञ्चायतको व्यवस्था गरियो। जसमा गाउँ र नगर पञ्चायतको काम, कर्तव्य र अधिकार कानूनद्वारा व्यवस्थित हुने उल्लेख गरिएको छ । यसमा भएका समय समयका सुधार र संशोधनबाट स्थानीय तहमा गाउँ र नगर

पञ्चायतलाई स्थानीयस्तरका कुलो पैनी, बांध,सांध सीमाना, लेनदेन, कुटपिट आदि मुद्दाहरूको सुनुवाई गर्ने अधिकार दिएको पाइन्छ ।

५. **नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७** : नेपालमा प्रजातन्त्रको पुनर्स्थापना पश्चात जारीभएको नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ मा विकेन्द्रिकरण र स्थानीयनिकाय सम्बन्धीअवधारणलाई आत्मसात गरिएको थियो साथै स्थानीय स्वायत्र शासन २०५५ को दफा ३० र १०१ मा न्याय निरुपण सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको भए पनि राजपत्रमा सूचना प्रकाशित नहुदा कार्यान्वयन हुन नसकेको ।

६. नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३९ (१) मा स्थानीयस्तर देखि नै जनताको सार्वभौमसत्ताको प्रयोग गर्ने अनुकुलको वातावरण वनाई लोकतन्त्रको स्थानीयस्तर देखि नै संस्थागत विकास, अधिकार निक्षेपण र विकेन्द्रिकरणको आधारमा स्थानीय स्वायत्त शासनको व्यवस्था गरेको पाइन्छ ।

७. **नेपालको संविधानः** वि.सं. २०७२ साल असोज ३ गते जारी भएको नेपालको संविधानको धारा २१७ ले गाउँपालिका र नगरपालिकामा देहाय बमोजिम एक न्यायिक समिति रहने व्यवस्था गरेको छ ।

- कानून बमोजिम आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विवाद निरुपण गर्न गाउँपालिका वा नगरपालिकाले प्रत्येक गाउँपालिकामा उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा र प्रत्येक नगरपालिकामा उपप्रमुखको संयोजकत्वमा तीन सदस्यीय न्यायिक समिति रहने,
- न्यायिक समितिमा गाउँसभा र नगरसभाबाट आफूमध्येबाट निर्वाचित गरेका दुईजना सदस्य रहने व्यवस्था छ ।
- संविधानको धारा २२६ मा गाउँसभा र नगरसभाले अनुसूचि ८ र अनसूचि ९बमोजिमका सूचिमा उल्लेखित विषयमा कानून बनाउन सक्नेछ र सो कानून बनाउनेप्रक्रिया प्रदेश कानून बमोजिम हुनेछ भनी उल्लेखित छ ।
- संविधानको अनुसूचि-८ को स्थानीय तहको अधिकारको सूचीको क्रमसंख्या १२ मागाउँसभा, नगरसभा, जिल्लासभा, स्थानीय अदालत, मेलमिलाप र मध्यस्थताको व्यवस्थापन उल्लेख भएको छ ।
- नेपालको संविधानको अनुसार नेपाल सरकारले जारी गरेको स्थानीय सरकार संचालन ऐनको दफा ४६ देखि ५३ सम्म स्थानीय तहमा न्याय निरुपण सम्बन्धी व्यवस्था गरिएकोछ ।

८) गाउँपालिका/नगरपालिकालाई निश्चित स्थानीय विवादहरू निरुपण गर्ने अधिकार दिइनु भनेको न्यायप्रक्रियालाई सरल र सहज बनाउनुका साथै न्यायमा नागरिकको पहुँच बढाउनु हो । यही भावनाका साथनेपालको संविधानले स्थानीय तहमा कानून बमोजिम आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रका विवाद निरूपण गर्नेव्यवस्था गरेको छ । यसरी नेपालको राज्य संरचना र शासन व्यवस्थाको विभिन्न कालखण्डमा स्थानीयतहले आर्थिक विकास, पूर्वाधार विकास निर्माण र कुनै न कुनै रुपमा न्यायिक अधिकारको प्रयोग गर्दै आएको पाईएको छ ।

२.३.३ कानूनी विकासक्रम र न्यायिक अधिकार

नेपालमा कानूनी क्षेत्रको विकासलाई हेर्दा प्राचीन कालमा मानिसहरूको व्यवहार, ईमान, जमान, धर्म र विश्वासमा आधारित भएको पाइन्छ । परापूर्व कालमा घरायसी व्यवहारका निमित्त लिखतको आवश्यकता मानिदैनथ्यो आवश्यक भएमा साक्षीहरूका वीचमा व्यवहार गरिन्थ्यो । हालका हाम्रा कानूनी प्रावधान र प्रक्रिया धेरैजसो वि.सं. भन्दा ३०० वर्ष पहिले लेखिएको कौटिल्य अर्थशास्त्रबाट निर्देशित भएको पाइन्छ । उदाहरणका लागि कुनै मुद्दाका प्रतिवादीलाई ३ देखि ७ दिनसम्मको म्याद दिनुपर्छ । किनभने वादी मुद्दाको विषयमा पहिले नै आफ्नो कुरा निश्चय गरेर वादी दावी गरेको हुन्छ भने प्रतिवादीले मुद्दाको विषयमा पहिले नै निश्चय गरिसकेको हुंदैन भन्ने उल्लेख थियो (कौटिल्य अर्थशास्त्र,अध्याय १) ।

मनुस्मृतिमा **"जवर्जस्ति लेनदेनमा कागज गराएको भए मान्यता नहुने र जग्गा खिचोला वासीमा विवादमा साक्षिले भनेको चार किल्ला प्रमाण मानी लेख्नुपर्ने"**उल्लेख पाइन्छ (मनुस्मृति) ।

याज्ञवल्क्यस्मृतिले राजामा विन्ति गर्ने वादीले प्रतिवादीका विषयमा जे उजुर गर्छ त्यो लेख्नुपर्छ र अन्तमावादीको नाउं, थर, वतन र मिति लेख्नु पर्छ भनिएको छ । त्यसपछि प्रतिवादीलाई झिकाई वादीले लेखाएको उजुरीको कुरा सुनाई वादीकै अगाडी प्रविादीको उजुरी खण्डन लेख्नु भन्ने उल्लेख छ । यदिप्रतिवादीले यस विषयमा यिनै वादीसँग यसै विषयमा पहिले मुद्दा परी मैले जितेको प्राङ्न्याय छ भन्छ भने सो कुरा पनि लेखाउनुपर्छ भनिएको छ (याज्ञवल्क्यस्मृति) । याज्ञवल्क्यस्मृतिमा धनी र ऋणीहरूकाबीचमा ऋण लिने दिने निश्चय भएपछि साक्षीहरूको सामुन्नेमा तमसुक पत्र लेख्दा "लेख्यं तु तस्मिनधनिक पूर्वकम्" भनिएकाले "लिखितम् धनिका नाम" बाट तमसुक लेख्न प्रक्रिया शुरु गर्ने चलन भयो ।

२.४ स्थानीयतहको वर्तमान स्वरूप र न्यायिक अधिकार

नेपालको संविधानको भाग ५ धारा ५६ (१) मा "संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुनेछ" भन्ने उल्लेख छ । संविधानको धारा ५६ (२) मानेपालको "राज्यशक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले यस संविधान तथा कानून बमोजिम गर्नेछन्" भनी स्पष्ट गरिएको छ । नेपालको संविधानको धारा २१७ उपधारा (१)मा कानून बमोजिम आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रका विवाद निरुपण गर्न नगरपालिकाले नगरपालिकाको उपप्रमुखको संयोजकत्वमातीन सदस्यीय एक न्यायिक समिति रहनेव्यवस्था गरेको छ । संविधानको धारा २१७ उपधारा (२) मा न्यायिक समितिमा गाउँसभावा नगरसभाबाट आफूमध्येबाट निर्वाचित गरेका दुईजना सदस्यहरू रहने गरी न्यायिक समितिको गठनविधि स्पष्ट गरेको छ ।

न्यायिक समितिले सम्पादन गर्नुपर्ने न्यायिककार्य सम्बन्धी व्यवस्था स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को परिच्छेद ८ को दफा ४६ देखि दफा ५३ सम्म गरिएको छ । नगरपालिकाले ऐनको परिच्छेद ८ अनुसारको

न्यायिक कार्यसम्पादन गर्दा विवादको प्रकृति हेरी विभिन्न विषयगत ऐन तथा मुख्य रुपमा देहायका कानूनलाई ध्यान दिनु पर्ने हुन्छः

- मेलमिलालप ऐन, २०६८ र मेलमिलाप नियमावली, २०७० (परिशिष्टमा उल्लेखित)
- प्रमाण ऐन, २०३१ (परिशिष्टमा उल्लेखित)
- मुलुकी देवानी (संहिता) ऐन, २०७४,
- मुलुकी देवानी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४,
- मुलुकी अपराध (संहिता) ऐन, २०७४,
- मुलुकी फौजदारी कार्यविधि (संहिता) ऐन, २०७४,
- फौजदारी कसुर (सजाय निर्धारण तथा कार्यान्वयन) ऐन, २०७४,
- महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समितिका(कार्यविधि सम्बन्धी) ऐन, २०७५
- न्यायिक समितिको कार्य सम्पादन श्रोत पुस्तक, २०७४ र
- अन्य प्रचलित ऐन कानूनहरू र
- महाकाली नगरपालिकाले स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएका ऐन, नियमावली, कार्यविधि, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु ।

२.५ न्यायिक समितिको अधिकारक्षेत्र

न्यायिक समितिबाट स्थानीय तहको न्याय निरुपण सम्बन्धि कार्य सम्पादन गर्न स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ मा भएको कानूनी व्यवस्था अनुसार महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समिति (कार्यविधि सम्बन्धी) ऐन २०७५ नगर सभाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याईएकोछ र सो ऐन बमोजिम न्यायिक समितिको क्षेत्राधिकार देहाय बमोजिम निर्धारण गरिएकोछ ।

१)महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समिति (कार्यविधि सम्बन्धी) ऐन, २०७५ दफा (६) बमोजिम समितिलाई देहाय उजुरीहरुमा कार्वाही र किनारा गर्ने अधिकार रहेकोछ

(क) स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ४७ अन्तर्गतको उजुरी,

(ख) मेलमिलाप ऐन, २०६८ अनुसार मेलमिलापको लागि नगरपालिकामा प्रेषित उजुरी,

(ग) संविधानको अनुसूची-८ अन्तर्गतको एकल अधिकार अन्तर्गत सभाले बनाएको कानून बमोजिम निरूपण हुने गरी सिर्जित उजुरी, तथा

(घ) प्रचलित कानूनले नगरपालिकाले हेर्ने भनि तोकेका उजुरीहरू ।

२)महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समिति (कार्यविधि सम्बन्धी) ऐन,२०७५ दफा (६) अन्तरगतका मध्ये देहाय अधिकारक्षेत्रका उजुरीहरुमा कार्वाही र किनारा गर्न सक्नेछ ।

(क) व्यक्तिको हकमा उजुरीका सबै पक्ष नगरपालिकाको भैगोलिक क्षेत्राधिकार भित्र बसोबास गरीरहेको,

(ख) प्रचलित कानून र संविधानको भाग ११ अन्तर्गतको कुनै अदालत वा न्यायाधीकरण वा निकायको क्षेत्राधिकार भित्र नरहेको,

(ग) नगरपालिकाको क्षेत्राधिकार भित्र परेका कुनै अदालत वा निकायबाट मेलमिलाप वा मिलापत्रको लागि प्रेषित गरीएको,

(घ) अचल सम्पत्ति समावेश रहेको विषयमा सो अचल सम्पत्ति नगरपालिकाको भैगोलिक क्षेत्राधिकार भित्र रहिरहेको,

(ङ) कुनै घटनासँग सम्बन्धित विषयवस्तु रहेकोमा सो घटना नगरपालिकाको भैगोलिक क्षेत्र भित्र घटेको।

२.६ क्षेत्राधिकार तथा क्षेत्राधिकार प्रयोग र न्याय तथा कार्यसम्पादन प्रक्रिया

२.६.१ क्षेत्राधिकार

१) स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ दफा ४७(१) बमोजिमको क्षेत्राधिकार देहाय बमोजिम विवादको निरुपण गर्ने अधिकार रहेको छ ।

(क) आलीधुर, बाँध पैनी, कुलो वा पानीघाटको बाँडफाँड तथा उपयोग,

(ख) आर्काको बाली नोक्सानी गरेको,

(ग) चरन, घाँस, दाउरा,

(घ) ज्याल मजुरी नदिएको,

(ङ) घरपालुवा पशुपंक्षी हराएको वा पाएको,

(च) ज्येष्ठ नागरिकको पालनपोषण तथा हेरचाह नगरेको,

(छ) नाबालक छोरा छोरी वा पति पत्नीलाई ईज्जत आमद अनुसार खान लाउन वा शिक्षादीक्षा नदिएको

(ज) बार्षिक पच्चीस लाख रुपैयाँसम्मको बिगो भएको घर बहाल र घर बहाल सुविधा,

(झ) अन्य व्यक्तिको घर, जग्गा वा सम्पत्तिलाई असर पर्ने गरी रुख बिरुवा लगाएको,

(ञ) आफ्नो घर वा बलेसीबाट अर्काको घर, जग्गा वा सार्वजनिक बाटोमा पानी झारेको,

(ट) सँधियारको जग्गातर्फ झ्याल राखी घर बनाउनु पर्दा कानून बमोजिम छोड्नु पर्नेपरिमाणको जग्गा नछोडी बनाएको,

(ठ) कसैको हक वा स्वामीत्वमा भएपनि परापूर्वकाल देखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउने चौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी,पौवा, अन्त्यष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक स्थलको उपयोग गर्न नदिएको वा बाधा पुऱ्याएको,

(ड) सङ्घीय वा प्रदेश कानूनले स्थानीय तहबाट निरुपण हुने भनी तोकेका अन्य विवाद ।

२) स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ दफा ४७ (२) अनुसार देहाय बमोजिमका विवादमा न्यायिक समितिले मेलमिलापको माध्यमबाट मात्र निरुपण गराउन पाउँछ, यी विवादका विषयमा निर्णय दिनपाउँदैन ।

(क) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक बाहेक एकाको हकको जग्गा अर्कोले चापी, मिचीवा घुसाई खाएको,

वार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९

(ख) सरकारी, सार्वजनिक वा सामुदायिक बाहेक आफ्नो हक नपुग्ने अरुको जग्गमा घर वा कुनै संरचना बनाएको,

(ग) पति-पत्नीबीचको सम्बन्ध विच्छेद

(घ) अङ्गभङ्ग बाहेकको बढीमा एक वर्षसम्म कैद हुन सक्ने कुटपिट,

(ङ) गाली बेईज्जती,

(च) लुटपिट,

(छ) पशुपंक्षी छाडा छाडेको वा पशुपंक्षी राख्दा वा पाल्दा लापरबाही गरी अरुलाई असरपारेको,

(ज) अरुको आवासमा अनधिकृत प्रवेश गरेको,

(झ) अर्काको हक भोगमा रहेको जग्गा आबाद वा भोग चलन गरेको,

(ञ) ध्वनी प्रदुषण गरी वा फोहोरमैला फ्याँकी छिमेकीलाई असर पुऱ्याएको,

(ट) प्रचलित कानून मेलमिलाप हुन सक्ने व्यक्ति बादी भई दायर हुने अन्य देवानी र एकवर्ष सम्म कैद हुन सक्ने फौजदारी विवाद ।

३)स्थानीय सरकार संचालन ऐनको दफा ४७ (२) बमोजिम विवादको सम्बन्धमा पक्षले चाहेमा सिधै अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सक्छन ।

४) प्रचलित कानूनमा मुद्दा हेर्ने निकाय समक्ष निवेदन दिने कुनै हदम्याद तोकिएकोमा सोही म्यादभित्र रकुनै हदम्याद नतोकिएकोमा त्यस्तो कार्य भए गरेको मितिले पैंतीस दिनभित्र न्यायिक समिति समक्षनिवेदन दिनुपर्नेछ ।

२.६.२ अधिकार क्षेत्रको प्रयोग

स्थानिय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा (४८) अनुसार न्यायिक समितिको अधिकार क्षेत्र प्रयोग गर्न देहाय बमोजिम गर्नुपर्ने व्वयवस्था रहेकोछ ।

(१) **समितको निर्णय प्रकृया:** न्यायिक समितिकाव अधिकार क्षेत्रको प्रयोग न्यायिका समिति संयोजक र सदस्यको समुहिक रुपमा प्रयोग गर्नेछन् र बहुमतको राय न्यायिक समितिको निर्णय मानिनेछ । न्यायिका समितिको संयोजक र अर्को एक जना सदस्यको उपस्थिति भएमा विवादको कारवाही तथा किनारा गर्न सकिनेछ ।न्यायिक समितिका संयोजक र अर्को एक जना सदस्यको उपस्थिति भएमा विवादको किनारा गर्न बाहेक अरु कारबाहि गर्न सकिनेछ ।कुनै कारणले संयोजकको पद रिक्त भएमा न्यायिक समितिमा रहेका अन्य दुई जना सदस्यको सर्वसम्मतिमा विवादको कारबाहि र किनार गर्न सकिनेछ ।

(२) **स्वार्थ गांसिएका मुद्दा नहेर्ने :** कुनै विवादको सम्बन्धमा न्यायिक समितिको संयोजक वा कुनै सदस्यको निजी सरोकार वा स्वार्थ गाँसिएको वा त्यस्तो संयोजक वा सदस्यको नाताभित्रका व्यक्ति विवादको पक्ष

भएमा निजबाट सो विवादको कारबाही र किनारा हुन सक्नेछैन । कुनै संयोजक वा सदस्यले हेर्न नमिल्ने विवादको हकमा त्यस्तो संयोजक वा सदस्य बाहेकका अन्य सदस्यले विवादको कारबाही र किनारा गर्न सक्नेछन् । संयोजक र सबै सदस्यले त्यस्तो विवादको कारबाही र किनार गर्न नमिल्ने भएमा सम्बन्धित सभाले तीन जना सदस्यलाई सो विवादको मात्र कारबाही र किनारा गर्ने गरी तोक्नु पर्नेछ । विवादको कारबाही र किनारा गर्दा तीन जना सदस्य मध्येको ज्येष्ठ सदस्यले न्यायिक समितिको संयोजक भई काम गर्नेछ ।

(३) **अन्य न्यायिक निकायका मुद्दा नहेर्ने** :स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ४७ मा उल्लेखित विवाद वा उजुरीका विषयमा अन्य न्यायिक निकायमा उजुरी परेको जानकारी प्राप्त हुन आएमा सो निकायबाटविवादको टुंगो नलागेसम्म न्यायिक समिति यस विषयमा प्रवेश नगर्न सक्नेछ ।

(४) **सम्पत्ति रोक्का र फुकुवा गर्न सक्ने :** न्यायिक समितिले आफु समक्ष परेको विवादमा बादीले प्रतिबादीको नाममा कुनै बैङ्क,कम्पनी, वित्तीय संस्था वा अन्य कुनै निकायमा रहेको खाता, निक्षेप वा प्रतिबादीले पाउनेकुनै रकम यथास्थितिमा राखी कसैलाई भुक्तानी नगर्न नगराउन वा प्रतिबादीको हकभोगको कुनै अचल सम्पत्ति कसैलाई कुनै पनि व्यहोराले हक हस्तान्तरण गर्नबाट रोक्काको लागि निवेदन दिएकोमा न्यायिक समितिले प्रारम्भिक जाँचबुझबाट सो बमोजिम गर्न उपयुक्त देखेमा अवधि तोकी रोक्काको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ र त्यसरी लेखी पठाएकोमा सो बमोजिम रोक्का गरी त्यसको जानकारी न्यायिक समितिलाई दिनु पर्नेछ । सम्पत्ति रोक्का भएकोमा प्रतिबादीले त्यस्तो रोक्का फुकुवा गर्नको लागि न्यायिक समितिसमक्ष निवेदन दिएमा सो समितिले त्यस्तो निवेदन बमोजिम रोक्का फुकुवा गर्न मनासिबदेखेमा र रोक्का फुकुवाको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखी पठाउन सक्नेछ र त्यसरी लेखी पठाएकोमा सो बमोजिम रोक्का फुकुवा गरी त्यसको जानकारी न्यायिक समितिलाई दिनु पर्नेछ ।

(५) **अन्तरिम संरक्षणामक आदेश दिन सक्ने :** न्यायिक समितिले अधिकार क्षेत्र प्रयोग गर्दा पति पत्नी बीचको वा ज्येष्ठ नागरिकको संरक्षण सम्बन्धी विवादमा पीडित, निजको नाबालक सन्तान वा निजसँग आश्रित अन्य कुनै व्यक्तिको हितको लागि सम्बन्धित पक्षलाई देहायको अन्तरिम संरक्षणात्मक आदेशसमेत दिन सक्नेछः-

(क) पीडितलाई निज बसी आएको घरमा बसोबास गर्न दिन, खान लाउन दिन,कुटपिट नगर्न तथा शिष्ट र सभ्यव्यवहार गर्न,

(ख) पीडितलाई शारीरिक वा मानसिक चोट पुगेको भएमा उपचार गराउन,

(ग) पीडितलाई अलगरुपमा बसोबासको प्रबन्ध गर्नु पर्ने देखिएमा सोको व्यवस्था गर्न र त्यसरी अलग बस्दा निजको भरणपोषणको लगि उचित व्यवस्था गर्न,

(घ) पीडितलाई गालीगौज गर्ने, धम्की दिने वा असभ्य व्यवहार गर्ने कार्य नगर्न,नगराउन,

(ङ) पीडितको हित र सुरक्षाको लागि अन्य आवश्यक र उपयुक्त कुरा वा गराउन ।

कुनै विवाद सम्बन्धमा न्यायिक समितिमा कुनै निवेदन परेकोमा प्रचलित कानूनमा मुद्दा गर्ने निकाय समक्ष प्रतिबादी उपस्थित हुनु पर्ने म्यादकिटिएको भए सोही म्यादभित्र र म्याद किटिएको नभएमा बाटाका म्याद बाहेक पन्ध्र दिनभित्र प्रतिबादी आफै वा आफ्नो वारेस मार्फत लिखित व्यहोरा सहित न्यायिक समिति समक्ष उपस्थित हुनु पर्नेछ । विवादमा न्यायिक समितिले मेलमिलाप गराउने

प्रयोजनको लागि प्रत्येक वडामा मेलमिलाप केन्द्र गठन गर्नेछ । कुनै पनि वडामा एकभन्दा बढी मेलमिलाप केन्द्र भएमा न्यायिक समितिले विवादको पक्षहरूले रोजेको वा सो विषयमा पक्षहरू बीच सहमति नभएमा सो वडाको कुनै मेलमिलाप केन्द्रमा मेलमिलापद्धारा विवाद समाधानको लागि पठाउन सक्नेछ । न्यायिक समितिले विवादको निवेदनमा कारबाही र किनारा गर्न निवेदन दर्ता, त्यस्तो विवादको आवश्यक जाँचबुझ तथा कारबाही, म्याद तामेली, पक्षहरू उपस्थित गराउने तथा मिलापत्र गराउने प्रकृया, विवादको किनारा गर्नु पर्ने अवधि, लागत कट्टा गर्ने लगायतका विवादको निरुपण सम्बन्धी अन्य कार्यविधि स्थानीय कानून बमोजिम हुनेछ ।

२.६.३ न्याय सम्पादन प्रक्रिया

स्थानिय सरकार संचालन ऐनको दफा ४९ बमोजिम न्यायिका समितले आफु सममक्ष पेश भएको विवादको निवेदन दर्ता गरी न्यायिक कार्यविधि सम्वन्धी ऐनको अनुसुची-२ बमोजिम दर्ता निसिसा सम्बन्धित पक्षलाई उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । नयायिक समितिमा कुनै विवाल सम्बन्धमा निवेदन वा उजुरी प्रान्त भए पश्चात न्यायिक समितिमा कुनै विवाद सम्बन्भमा निवेदन वा उजुरी प्राप्त भए पश्चात न्यायिक समितिमा) कार्यविधि(ऐन ,२०७५ अनुसार देहाय प्रक्रिया पुरा गरी न्याय सम्पादन गर्नुपर्छ।

- **समितिले मेलमिलाप गराउने :**

(क) न्यायिक समितिले आफूल समक्ष पेश भएको विवादको निवेदनको कार्वाही र किनारा गर्दा सम्भव भए सम्म मेलमिलाप गर्न प्रोत्साहन गरी दुवै पक्षको सहमतिमा मिलापत्र गराउनु पर्नेछ ।

(ख) पक्षहरुबीच मिलापत्र हुन नसकेमा ऐनको दफा ४७(१) मा उल्लेखित विवादमा न्यायिक समितिले कानुन बमोजिम विवादको कार्वाहि र किनारा गर्नुपर्नेछ ।

(ग) मिलापत्र गराउँदा न्यायिक समितिले आफुले सुचिकृत गरेको मेलमिलापकर्ताबाट गराउनु गर्नेछ।

(घ) न्यायिक समितिले ऐनको दफा४७(२) मा उल्लेखित विवादमा प्रितबादी उपस्थित भएको मितिले तीन महिनिभत्र मेलमिलापको माध्यमबाट टुङ्गय्याउनु व्यवस्था रहेकोछ। सो अवधि भित्र मेलमिलाप हुन नसकेमा रोही व्यहोरा उल्लेख गरी पक्षलाई अदालत जान सुनाई विवाद र सी सँग सम्वन्धित मिसिल कागज प्रमाण समेत सम्बन्धित अदालतमा पठाई दिनु पर्नेछ ।

(ङ) पक्ष हाजिर हुन आएमा सम्बन्धित अदालतले प्रचलित कानुन बमोजिम सो मुद्दाको कार्वाहि किनारा गर्नुपर्नेछ ।

- **लिखित जानकारी दिनुपर्ने** : (स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ५०) न्यायिक समितिबाट विवादको अन्तिम निर्णय भएको मितिले पैतिस दिनभित्र सम्बन्धित पक्षलाई सो निर्णयको प्रमाणित प्रतिलिपि उपलब्ध गराउनुपर्नेछ ।

- **पुनरावेदन गर्न सक्ने** : (स्थानीय सरकार संचलन ऐन, २०७४ को दफा ५१) न्यायिक समितिबाट भएको निर्णयमा चित नबुझ्ने पक्षले निर्णय जानकारी पाएको मितिले पैतीस दिनिभत्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।
- **मिलापत्र वा निर्णय कार्यान्वयन गर्ने** :(स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ५२)
  - ➢ न्यायिक समितिबाट भएको मिलापत्र वा निर्णयको कार्यपालिकाले तत्काल कार्यान्वयन गर्नु गराउनु पर्नेछ ।
  - ➢ न्यायिक समितिबाट भएको मितिपत्र र निर्णय कार्यान्वयन सम्वन्धी अन्य व्यवस्था स्थानीय कानुन बमोजिम हुनेछ ।
- **अभिलेख राख्नुपर्नेः** (स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४ को दफा ५३)

  गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले न्यायिक समितिबाट मिलापत्र वा निर्णय भएका विवादसँग सम्बन्धित लिखत, मिलापत्र वा निर्णयको अभिलेख व्यवस्थित र सुरक्षित रुपमा राख्नुपर्नेछ ।
- **सभामा प्रतिवेदन पेश गर्नेः** (स्थानीय सरकार संचालन ऐन,२०७४ को दफा ५३)

  न्यायिक समितिले आफुले गरेका कामको वार्षिक विवरण अध्यक्ष वा प्रमुख मार्फत सम्वन्धित सभामा पेश गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद—३ बार्षिक प्रगति विवरण

३.१ न्यायिक समिति सम्बन्धी व्यवस्था

महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समितिको न्यायिक समिति नेपालको संविधान ,स्थानीय सरकार संचालन ऐन ,२०७४ न्यनयिक समिति) कार्यविधि सम्बन्धी (ऐन २०७५ बमोजिम नगरसभाबाट देहाय बमोजिक न्यायिक समिति गठन गरी कार्यान्वयनमा ल्याईएकोछ ।

<u>तपसिल :</u>

श्री सुना बोहरा	संयोजक
श्री पदम सिंह महरा वडा अध्यक्ष वडा नं .३	सदस्य
श्री प्रदेशी सुनार कार्यपालिका सदस्य सदस्य	सदस्य
कानुनी ईकाई प्रमुख कार्मचारी	सदस्य सचिव

३ २.सम्पादित क्रियाललापहरु

आर्थिक वर्ष २०७६/०७७ को असार मसान्त सम्ममा न्यायिक समिति, सचिवालय, कानुनी मामिला उपशाखाबाट सम्पादन गरिएका क्रियाकलापहरु देहाय बमोजिम रहेकाछन् ।

क) दैनिक प्रशासनीक तथा नियमित कार्यहरु

- महाकाली नगरपालिका नगरकार्यपालिको कार्यलय,कानुनी ईकाईबाट सम्पादन गरिनु पर्ने दैनिक नियमित क्रिर्याकलापहरु सक्पादन गर्न श्री युवराज जोशी अधिकृत स्तर छैठौलाई उजुरि प्रशासकको जिम्मेवारि तोकिएकोछ। न्यायिक समितिमार्फत न्याय सम्पादन लगायत कानुनी सहायताका लागि कानुन व्यवसायि श्री हरिश चन्द्र जोशीलाई महाकाली नगरपालिकाको कानुनी सल्लाहकार तोकिएकोछ ।
- आर्थिक बर्ष २०७६/०७७ मा कानुन ईकाईबाट ३३ वटा पत्रहरु आन्तरिक चलानी र ४७ वटा पात्रहरु आनतरिक दर्ता भई दैनिक कानुनी कार्य सम्पादन गरिएकोछ ।
- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको कार्यालय कन्चनपुरबाट नगरपालिकाको वडा न. ९ दत्तु थापला सडकमा अनियमितता भएको सम्बन्धमा छानविन गरी प्रतिवेदन पेश गर्ने उजुरी संग सम्बन्धित प्रमाण जुटाई फछ्यौट गराउने प्रक्रियामा रहेकोछ ।

अर्धवार्षिक प्रतिवेदन २०७६/७७

- आ.ब. २०७५/०७६ अवधिमा दर्ता भई फछ्यौंट हुन बाकि र यस आ. ब. २०७६/०७७ मा न्यायिक समिति समक्ष पेश भएका उजुरी संख्या ९ गरी जम्मा उजुरी संख्या १३ का सम्वन्धा नियमानुसार कार्वाहि गर्ने प्रक्रिया व्यवस्थित गरिएकोछ।
- नगरपालिकाका विभिन्न समितिहरुको बैठकमा कानुनी परामर्श सहित विभिन्न मितिमा संचालन भएका बैठकहरुमा सहभागि भई सहजीकरण गरिएकोछ ।
- कार्यपालिका बैठक संचालन गर्न आवश्यक व्यवस्थापकीय प्रबन्ध मिलाउन नियमित सहयोग गरिएको छ ।
- गरिब घरपरिवार पहिचान तथा परिचय वितरण कर्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रिया अन्तरगत व्यवस्थापकिय सहयोग गरिएकोछ।
- कानुनी ईकाईलाई तोकिएका अन्य कार्यहरु सम्पादनमा सहयोग गरिउकोछ ।

३.३ न्यायिक समितिको बैठक व्यवस्थापन

२०७६ श्रावण देखि २०७७ असार मसान्त सम्म विभिन्न मिति र समयमा ९ वटा बैठक संचालन भई तपसिल बमोजिम कार्य सम्पादन गरिएकोछ ।

- गत आर्थिक बर्ष २०७६/०७७ बाट सारिएका उजुर र यस आ.ब. २०७६/०७७ को असार मसान्त सम्म यस महाकाली नगरपालिकाको न्यायिक समिति समक्ष पेश भएका उजुरीहरुको विवरण देहाय बमोजिम रहेकोछ ।

गत आ.ब.को अल्या सहित कुल पेश भएका उजुरी संख्या	दरपीठ गरिएको संख्या	उजुरी फिर्ता/संख्या	मेलमिलाप हुन नसकी सम्बन्धित निकायमा पठाइएको संख्या	उजुरी फछ्र्यौट भई लगत कट्टा गरिएको संख्या	छलफलको क्रममा रहेको संख्या	कार्वाही नभएको संख्या
१३	०	०	१	८	४	

- स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ कोदफा (४९) को उपदफा (१०) बमो जिम न्यायिक समितिको कार्य सम्पादन व्यवस्थित गर्न वडाहरुमा मेलमिलाप केद्र स्थापना तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्ने व्यवस्था भए बमोजिम स्थानीय मेलमिलाप केन्द्र स्थापना तथा व्यवस्थापनको प्रक्रिया संचालन गरिएकोछ ।
- उजुरी सम्बन्धी विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

क्र स	उजुरीको विवरण	पक्ष	विपक्ष	दर्ता	अवस्था
१	गाली गलोच सम्बन्धमा	नवराज जोशी	चक्र सिंह बोहरा	२०७५।०७६	फछ्यौंट

अर्धवार्षिक प्रतिवेदन २०७६/७७

क स	उजुरीको विवरण	पक्ष	विपक्ष	दर्ता	अवस्था
२	ज्याला मजदुरी सम्बन्धमा	नरेश राज जोशी	भरतजंग रायमाझी रायमाझी जगदम्बा नरसिंह जेभी	२०७५।०७६	फछ्र्यौट हुन बाँकी
३	जग्गा मिचेको	जीत सिंह धामी	उदी सिंह भाट	२०७५।०७६	फछ्र्यौट हुन बाँकी
४	ज्याला मजदुरी सम्बन्धमा	जयदेव सिंह ठगुन्ना	भेज सिंह ऐरी	२०७५।०७६	फछ्र्यौट
५	घर खाली गराउने सम्बन्धमा	जीत बहादुर बम	राजमति ठगुन्ना कृष्ण भट्ट	२०७६।०७७	फछ्र्यौट
६	घर जग्गा मिचेको	फकिर सिंह धामी	कालु सिह धामी बिक्रम सिंह धामी	२०७६।०७७	फछ्र्यौट
७	घर जग्गा मिचेको	जयन्ती ऐतवाल	बीरा लोहार	२०७६।०७७	फछ्र्यौट
८	घरको झाप मिचेको	गंगा बोहरा	परमा भुल	२०७६।०७७	फछ्र्यौट
९	आवश्यक छलफल सम्बन्धमा	बिमला जोशी	नवीन चन्द्र जोशी	२०७६।०७७	फछ्र्यौट
१०	आवश्यक छलफल सम्बन्धमा	केशब सिंह सामन्त	कविता सामन्त	२०७६।०७७	फछ्र्यौट हुन बाँकी
११	आवश्यक छलफल सम्बन्धमा	मन्जु कुँवर	डिप्रोक्स लघुवित्ति	२०७६।०७७	फछ्र्यौट
१२	लेन देन सम्बन्धमा	रमिता कुँवर	हंसा शाहु	२०७६।०७७	सम्बन्धित निकायमा पठाईएको
१३	आवश्यक छलफल सम्बन्धमा	अन्तराम कुँवर	धन सिंह ठगुन्ना	२०७६।०७७	फछ्र्यौट हुन बाँकी

(ग) स्थानीय ऐन, नियम कार्यविधि, निर्देशिका सम्बन्धी व्यवस्था

अर्धवार्षिक प्रतिवेदन २०७६/७७

नगरपालिकाको कार्य विभाजन नियमावली, २०७४ को नियम ४ को उपनियम ६ बमोजिम गठन गरिएको विद्यायन समितिकव कार्य समेत सहजीकरण गरिने भएकोले सो शाखाबाट सम्पादन गरिएका नियमित कार्यहरुका अतिरिक्त तपसिल बमोजिम विधेयकहरु अन्तिम मस्यौदा तयार गरी कानुनको रुपमा प्रमाणिकरण गराई कार्यान्वनमा ल्याईएकोछ ।

- जेष्ठ नागरिक परिचय वितरण सम्बन्धी कार्यविधि २०७६
- मेसिनरी औजार संचालन सम्बन्धी कार्यविधि २०७६
- आधारभूत तहको बार्षिक परीक्षा संचालन व्यवस्थापन तथा नियमन कार्यविधि २०७६
- बाढी पीडित परिचय पत्र वितरण निर्देशिका २०७६
- असंगठीत क्षेत्रमा कार्यरत श्रमिक तथा असहायहरुलाइ उपलब्ध गराउने राहत सम्बन्धी मापदण्ड २०७६
- लक्षित वर्ग कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका २०७७
- आर्थिक ऐन २०७७
- विनियोजन ऐन २०७७

३.४ नगरपालिकाका कानूनहरुको विवरण

महाकाली नगरपालिका कार्य सम्पादन चुस्त दुरुस्त बनाउन हाल सम्म तपसिल बमोजिम कानुनहरु स्वीकृत भई कार्यान्वयनमा रहेका छन् ।

दर्ता नं.	कानुनको नाम (ऐन, नियम, कार्यविधि निर्देशिका मापदण्ड)	कैफियत
१	कार्यपालिकाको बैठक संचालन सम्बन्धी कार्यविधि २०७४	
२	नगर सभा संचालन सम्बन्धी कार्यविधि २०७४	
३	निर्णय वा आदेश र अधिकार पत्रको प्रमाणिकरण (कार्यविधि) नियमावली २०७४	संशोधन सहित
४	नगरपालिका (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४	
५	नगरपालिका (कार्यसम्पादन) नियमावली, २०७४	
६	एफ.एम. रेडियो (व्यवस्थापन तथा संचालन) कार्यविधि, २०७४	
७	नगरपालिकाका पदाधिकारीहरुको आचार संहिता, २०७४	
८	प्रशासकीय कार्यविधि (नियमित गर्ने) ऐन, २०७५	
९	राजपत्र प्रकाशन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५	
१०	न्यायिक समिति (कार्यविधि सम्बन्धी) ऐन, २०७५	

दर्ता नं.	कानुनको नाम (ऐन, नियम, कार्यविधि निर्देशिका मापदण्ड)	कैफियत
११	बिपद् व्यवस्थापन बिशेष कोष संचालन निर्देशिका, २०७५	संशोधन सहित
१२	मर्मत सम्भार कोष संचालन निर्देशिका, २०७५	
१३	योजना संचालन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७४	
१४	उपभोक्ता समिति गठन, पचिालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि २०७४	
१५	भवन तथा बस्ती विकास शहरी योजना निर्माण सम्बन्धी मापदण्ड, २०७५	
१६	शिक्षा नियमावली, २०७५	
१७	नगरपालिकाको सहकारी ऐन, २०७५	
१८	एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५	
१९	अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचय पत्र वितरण कार्यविधि, २०७५	
२०	घर नक्शा पास कार्यविधि, २०७५	
२१	जलस्रोत उपयोग सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५	
२२	सरसफाई तथा फोहर मैला व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५	
२३	उर्जा विकास सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५	
२४	व्यवसाय दर्ता तथा नवीकरण सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५	
२५	साना सिंचाई बिशेष कार्यक्रम कार्यान्वयन कार्यविधि, २०७५	
२६	नगर शिक्षा विकास कोष संचालन कार्यविधि, २०७५	
२७	बाल शिक्ष विकास केन्द्र संचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५	
२८	नगर बस संचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७५	
२९	"घ" वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६	
३०	स्रोत व्यक्ति व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि २०७६	
३१	जेष्ठ नागरिक परिचय पत्र वितरण सम्बन्धी कार्यविधि २०७६	
३२	मेसिनरी औजार संचालन सम्बन्धी कार्यविधि २०७६	
३३	आधारभूत तहको बार्षिक परीक्षा संचालन व्यवस्थापन तथा नियमन कार्यविधि २०७६	
३४	बाढी पीडित परिचय पत्र वितरण निर्देशिका २०७६	
३५	असंगठीत क्षेत्रमा कार्यरत श्रमिक तथा असहायहरुलाइ उपलब्ध गराउने राहत सम्बन्धी मापदण्ड २०७६	
३६	लक्षित वर्ग कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका २०७७	
३७	आर्थिक ऐन २०७७	
३८	विनियोजन ऐन २०७७	

३.५ अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था :

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा २१ तथा जिल्ला अदालत नियमावली, २०७५ को नियम ९४ बमोजिम सम्मानित जिल्ला अदालत दार्चुलाबाट मिति २०७७।३।२८ अनुगमन भइ आवश्यक सुझाव समेत अनुगमन प्रतिवेदन प्राप्त भएकोछ सो अनुगमन प्रतिवेदन अनुसिचमा संलग्न रहेकोछ ।

३.६ मुख्य उपलब्धी

- दैनिक प्रशासनिक तथा नियमित कार्यहरु सफलता पुर्वक सम्पादन गरिनु,
- न्यायिक समितिका ९ वटा बैठक संचालन भई न्यायिक समिति समक्ष पेश भएका विभिन्न १३ वटा उजुरी सम्वन्धी छलफल गरी आवश्यक कार्वाही गरिएको ९ वटा उजुरी फर्छ्यौट भइ लगत कट्टा भएको।
- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको कार्यालय, कन्चनपुरवाट नगरपालिकाको वडा नं. ९ दत्तुमा दत्तु थाप्ला मालिकार्जुन सडकमा अनियमितता भएको सम्वन्धमा छानविन गरीप्रतिवेदन पेश गर्ने उजुरी संग सम्बन्धित प्रमाण जुटाई फछ्यौट गराउने प्रक्रियामा रहेकोछ।
- आ.ब. २०७५/०७६ अवधिमा दर्ता भई फछ्यौटको लागि सरि आएका ४ वटा उजुरी र आ.ब. २०७६/०७७ मा न्यायिक समिति समक्ष पेश भएका उजुरी कुल संख्या ९ वाटा गरी जम्मा उजुरी संख्या १३ वटा उजुरीका सम्वन्धमा नियमाअनुसार कार्वाहि गर्ने प्रक्रिया व्यवस्थित गरिएको छ ।
- नगरपालिकाका वितिन्न समितिहरुको बैठकमा कानुनि परामर्श सहित विभिन्न मितिमा संचालन भएका बैठकहरुमा सहभागि भई सहजीकरण गरिएकोछ ।
- कार्यपालिका बैठक संचालन संचालन गर्न आवश्यक व्यवस्थापकीय प्रबन्ध मिलाउन नियमित सहयोग गरीएकोछ ।
- गरीब धरपरिवार पहिचान तथा परिचय पत्र वितरण कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रिया अन्तरगत व्यवस्थापकीय सहयोग गरिएकोछ,
- न्यायिक समिति(कार्यविधि) ऐन, २०७५ बमोजिम न्यायिक समितको सचिवालय व्यवस्थापन गर्न कानुनी ईकाई व्यवस्थापन गरिएकोछ । सो कार्यविधिहरुको मस्यौदा तयार गरी विधेयक समिति मार्फत प्रक्रिया अनुसार कानुनको रुपमा प्रमाणिकरण गराई कार्यान्वयनमा गरीएकोछ ।
    - जेष्ठ नागरिक परिचय वितरण सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६
    - मेसिनरी औजार संचालन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७६
    - आधारभूत तहको बार्षिक परीक्षा संचालन व्यवस्थापन तथा नियमन कार्यविधि, २०७६

- बाढी पीडित परिचय पत्र वितरण निर्देशिका, २०७६
  - असंगठीत क्षेत्रमा कार्यरत श्रमिक तथा असहायहरुलाइ उपलब्ध गराउने राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०७६
  - लक्षित वर्ग कार्यक्रम कार्यान्वयन निर्देशिका, २०७७
  - आर्थिक ऐन, २०७७
  - विनियोजन ऐन, २०७७
- न्यायिक समितिको नियमित सम्मानित जिल्ला अदालतबाट बाह्य अनुगमन गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ ।

३.७ स्थानीयतहमा न्यायिक समिति : अवसर

सरकार सञ्चालनमा महत्वपूर्ण अङ्गहरू मध्ये न्यायपालिका एक महत्वपूर्ण अङ्ग हो । व्यवस्थापिकाले तयार गरेको कानुन कार्यपालिकाले कार्यान्वयन गर्छ । यस क्रममा कानुनमा देखिएका अस्पष्टतालाई व्याख्या गर्ने र विवाद निरूपण गर्ने काम न्यायपालिकाले गर्छ । विश्वका केही देशहरूले अभ्यास गर्दै आएको स्थानीय तहको अदालती अभ्यास नेपालमा सुरुको अवस्थामा छ ।

लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको स्थापना पछि स्थानीय तहदेखि नै सुदृढ एवम् सबल बनाउनको लागि स्थानीय नेतृत्व, स्थानीय कानुन र स्थानीय सरकारको व्यवस्थापनका लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय तहमा न्यायिक समितिको व्यवस्था गरेको छ ।

उल्लेखित विवादका विषय बाहेकका विषयहरू पनि न्यायिक समितिले मेलमिलापका माध्यमबाट टुङ्गो लगाउनु पर्छ । न्यायिक समितिमा निवेदन वा फिराद पेश भएपछि विपक्षीका नाउँमा म्याद पठाउने, प्रतिउत्तर बुझ्ने, प्रमाणको परीक्षण, साक्षी परीक्षण गर्ने, मेलमिलापका लागि दुवै पक्षलाई उत्प्रेरित गर्नेलगायत सबै प्रक्रिया टुङ्ग्याएर मात्र समितिले निर्णय गर्नुपर्छ । निर्णय गर्दा तीन वटै सदस्यको सहमति नभए दुई जनाको निर्णयले फैसला गरिन्छ । फैसलामा समिति संयोजक अनिवार्य हुनु पर्छ । यस निर्णयमा चित्त नबुझ्ने पक्षलाई पुनरावेदनका लागि म्याद दिने व्यवस्था समेत गरिएको छ ।

अर्धवार्षिक प्रतिवेदन २०७६/७७

३.८ स्थानीयतहमा न्यायिक समिति : चुनौती

स्थानीय स्तरमा अदालती अभ्यासको सुरुवात निकै नै सकारात्मक र प्रभावकारी कदम भए पनि न्याय सम्पादन गर्दा देहाय चुनौतिहरू हेकाछन्।

- न्याय सम्पादनका क्रममा कानुनी ज्ञानको अभाव हुनु तथा प्राविधिक ज्ञानको कमी रहनु,
- यथेष्ट प्रमाणको मूल्याङ्कन नगरी फैसला हुनसक्ने,
- चुनावबाट आएका जनप्रतिनिधि इजलासमा हुने भएकाले राजनीतिक पूर्वाग्रहीपन हुनसक्ने
- कुनै पनि मुद्दामा सिधै जिल्ला अदालतमा जान सकिने भएकाले राजनीतिक रूपले फरक विचारका व्यक्तिहरू सिधै जिल्ला अदालतमा मात्र जान सक्ने

३.९ सूझाव

न्यायिक समितिको प्रभावकारी संचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धमा देहाय बमोजिम सुझावहरु पेश गरिएको छ ।

- संघीय तथा प्रदेश तहबाट बेला बखतमा नगरपालिका तथा वडाहरूमा न्याय कानून सम्बन्धी प्रशिक्षण दिनुपर्ने,
- न्यायिक समिति सदस्यहरूलाई विभिन्न तालिम तथा अभिमुखीकरण गोष्ठीमा सहभागी गराई क्षमता अभिबृधि गराउनु पर्ने,
- न्यायिक समितिको सचिवालय र ईजलास यथाशिघ्र व्यवस्थापन गरिनु पर्ने,
- विकासका नाममा भइरहेका विनास, वातावरणीय रूपमा प्रभाव मूल्याङ्कन नगरी गरिएको विकास, सरकारी जग्गामा आफूखुसी प्रयोग आदि नियन्त्रण गर्नका लागि समेत स्थानीय अदालत वा न्यायिक समितिको आवश्यकता महसुस भएको हुँदा ईजलास यथाशिघ्र व्यवस्थापन गरिनु पर्ने,

अर्धवार्षिक प्रतिवेदन २०७८/७९

- न्यायका मान्य सिद्धान्तको अधिनमा रही प्राकृतिक न्यायको सिद्धान्त बमोजिम हुने गरी प्रभावकारी न्याय सम्पादन गरी छिटोभन्दा छिटो, कम खर्चिलो र प्रभावकारी न्याय दिने अभ्यासको सुरुवात गर्न न्यायिक समितिको सचिवालय र ईजलास यथाशिघ्र व्यवस्थापन गरिनु पर्ने,
- मेलमिलाप केन्द्रहरू स्थापना गरी कार्य सम्पादनमा सहजीकरण गर्न व्यवस्था मिलाउनु पर्ने,
- मेलमिलापकर्ता सम्बन्धी तालीम संचालन गरी मेलमिलापकर्ता तयार गर्नु पर्ने ।

३.१० न्यायिक समिति र अपेक्षा

- न्यायिक समितिबाट न्याय सम्पादन प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउन संघिय सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट देहाय बमोजिम अपेक्षा राखिएकोछ ।
- न्यायिक समितिका पदाधिकारीहरुको क्षमत अभिवृद्धिको लागि समय समयमा कानुन सम्वन्धी तालिमहरु संचालन गरिनु पर्ने,
- न्यायिक समितिको सचिवालय तथा कानुन मामिला उपशाखामा कार्यरत कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गर्न न्याय तथा कानुन सम्बन्धी सेवाकालीन तालीम संचालन गराई दिनुपर्ने,
- ईजलास संचालन तथा व्यवस्थापन सम्वन्धी प्राविधिक क्षमता अभिबद्धि गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाईनु पर्ने,
- न्यायिक समिति मार्फत भए गरेका काम कार्वाहिहरुको नियमित अनुगमन गरी पृष्ठपोण गराईनु पर्ने,
- न्यायिक समिति मार्फत भए गरेका काम कार्वाहिहरुको नियमित अनुगमन गरी पृष्ठपोषण गराईनु पर्ने,
- न्यायिक समिति लाई तालिमका पदाधिकारी कर्मचारीहरुको क्षमता अभिवृद्धि गराउन अवलोकन भ्रमण गराईनु पर्ने ।

अर्धवार्षिक प्रतिवेदन २०७६/७७

अनुसुचि १

दार्चुला जिल्ला अदालतका माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री गिरिराज गौतमबाट
महाकाली नगरपालिकाको कार्यालय, खलंगा दार्चुलामा भएको
निरीक्षण/निर्देशन

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा २१ तथा जिल्ला अदालत नियमावली २०७५ को नियम ९४ बमोजिम आज मिति २०७७/०३/२८ गते आईतबारका दिन यस महाकाली नगरपालिकाको कार्यालय खलंगा दार्चुलामा रहेको न्यायीक समितिको मुद्दा तर्फको काम कारवाही सम्वन्धि निरीक्षण गरियो ।

निरीक्षणका क्रममा यस महाकाली नगरपालिकाको कार्यालय खलंगा दार्चुलामा रहेको न्यायीक समितिको मुद्दा तर्फ भए गरेका काम तथा तत्सम्वन्धमा गर्नु पर्ने सुधारका सम्वन्धमा निम्नानुसार निर्देशन दिइएको छ।

१. यस न्यायीक समिति अन्तरगत यस आ.ब. २०७६।०७७ मा ९ थान निवेदन दर्ता हुन आएकोमा ७ वटा मिलापत्र भई फछ्र्यौट भई सकेको र २ वटा निवेदन समेत मिलापत्रको क्रममा रहेकोले उक्त निवेदन समेत फछ्र्यौट गर्ने तर्फ कृयाशिल रहनु होला।

२. निवेदनहरु दर्ता गर्दा छुट्टा छुट्टै फायलहरु बनाई दायरी किताबमा दर्ता गरी मिसिलमा दर्ता नम्बर समेत उल्लेख गर्ने गरेको पाईएकोले उक्त कार्यलाई निरन्तरता दिनु होला। साथै दायरी किताबमा फैसला वा मिलापत्र भएको मिति उल्लेख गरी लगत कट्टा गरेको नपाईएकोले फछ्र्यौट भई सकेका निवेदनहरुको लगत कट्टा गर्ने गर्नुहोला।

३. निवेदनहरु दर्ता गरी कार्यबिधिले तोके बमोजिमको दस्तुर लिई आम्दानी रसिद समेत मिसिल संलग्न राख्ने गरेकोले उक्त कार्यलाई निरन्तरता दिनु होला।

४. विचाराधिन निवेदनहरुमा मुद्दाका पक्ष तथा बिपक्षीहरुलाई तारेखमा राखेको नपाईएको र तारेख भरपाई समेत खडा गरेको नपाईएकोले आगामी दिनमा तारेख भरपाई खडा गरी पक्ष तथा बिपक्षीहरुलाई तारेखमा राखी तारेख भरपाई मिसिल सामेल गर्ने गर्नुहोला। साथै तारेख पर्चा मुद्दाका पक्षहरुलाई समेत दिने व्यवस्था गर्नुहोला।

५. तायदाती फाराम भरी मिसिल संलग्न राखेको नपाईएकोले निर्धारित ढाँचामा तायदाती फाराम तयार गरी तायदाती फाराम भरी मिसिलमा राख्ने गर्नुहोला।

६. बैठक उपस्थिति पुस्तिकामा नै निर्णय समेत गर्ने गरेको पाईएकोले आगामी दिनमा छुट्टै निर्णय पुस्तिका (राय किताब) बनाई सोही निर्णय पुस्तिकामा निर्णय (राय निर्णयको व्यहोरा) लेख्ने गर्नुहोला।

७. न्यायीक प्रकृया सम्बन्धी जानकारी लिन समय समयमा आवश्यक देखिएमा न्यायीक समितका संयोजक, सदस्य र कर्मचारीहरु अदालतको अवलोकन भ्रमण गराउने कार्य गरेमा त्यसले न्याय सम्पादनमा मद्दत पुग्ने हुन्छ।

निरीक्षणका क्रममा दिईएका निर्देशनहरु कार्यन्वयनका लागि यस नगरपालिकाका न्यायीक समितिका सदस्यहरु एवंम कर्मचारीहरु तथा सरोकारवालाहरु संग आवश्यक छलफल तथा परामर्स गरी कार्यान्वयन गर्ने तर्फ अग्रसर रहनुहोला।

अन्त्यमा निरीक्षण कार्यमा सहयोग गरिदिनु भएकोमा महाकाली नगरपालिकाका उप-प्रमुख तथा न्यायीक समिति संयोजक श्री सुना बोहरा, नि. प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत श्री नर सिंह बडाल तथा न्यायीक समिति सदस्यहरु र उजुरी प्रशासक लगायत सम्पूर्ण कर्मचारीहरुलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु।

गिरिराज गौतम
जिल्ला न्यायाधीश
दार्चुला जिल्ला अदालत

मितिः-२०७७/०३/२८